

РЕЦЕНЗИЯ

От доц. д-р **Десислава Андреева**, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Филологически факултет, Катедра „Журналистика и връзки с обществеността“,

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование
3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (История на българската журналистика)
с дисертационен труд на тема:

„ОТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ МЕДИИТЕ И ВЛАСТТА В БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА МЕЖДУ ДВЕТЕ СВЕТОВНИ ВОЙНИ“

представен от **СТОЯН ЕМИЛОВ ГЕНОВ**, редовен докторант в Катедра „История и теория на журналистиката“ на Факултета по журналистика и масова комуникация
с научен ръководител **проф. д-р Здравка Константинова**

I. Представяне на докторанта въз основа на подадената документация

Стоян Генов работи като асистент в катедра „История и теория на журналистиката“ от 2023 г. Бил е редовен докторант по „История на българската журналистика“, отчислен с право на защита. Притежава бакалавърска степен по журналистика и магистърска степен по нова и съвременна българска история от СУ „Св. Климент Охридски“. Биографията му в сферата на журналистиката включва редакционна, коментаторска и репортерска работа в политическия и спортния ресор на информационни издания и сайтове, както и в спортни и други тясноспециализирани медии. Паралелно с това разгръща уменията си в областта на връзки с обществеността, като изпълнява функциите на PR консултант и мениджър (специалист по комуникации) в банковия сектор, рекламни и пиар агенции. Натрупал е над 17-годишен професионален опит в изготвянето и реализирането на PR стратегии за български и международни клиенти, медии, държавни институции и неправителствени организации. Ръководил е предизборни кампании за парламентарни и местни избори.

От автобиографичната справка на ас. Генов е видно, че преподавателската и научната му кариера са подплатени с богат практически опит в сферата на комуникациите, което със сигурност е от полза както на студентите, така и в изследователските му проекти.

II. Оценка на качествата на дисертационния текст

Представеният дисертационен труд е в обем от 356 страници с библиографията и включва увод, заключение и основен корпус от 3 глави, като всяка следваща е с по-голям обем от предходната.

Композицията на изследването е **пределно изчистена** като намерение и реализация. Докато първа глава прави преглед на теоретичната база, втора осигурява историческия обзор, маркиращ основните събитийни и процесни пулсации на епохата, на които тогавашният печат резонира най-силно. Трета глава обективизира и концентрира разгърнатата в няколко посоки теоретична концепция на изследването, като търси потвърждение на набелязаните маркери в огромния медиен масив.

Работата на Стоян Генов се фокусира върху един от най-значимите проблеми в медийната теория и практика – темата за властта, влиянието и зависимостите и техните проявления. На практика това е **вечна тема**, тъй като съгласно своята функционалност и съдържателни характеристики медиите се сдобиват с екзистенциален смисъл единствено като интегрална част на обществените структури и процеси. Към това наблюдение се надгражда и всепризнатата универсалност на политиката, която пенетрира всяка социална сфера.

Доминиращото историческо звучене във формулировката на заглавието до известна степен заблуждава за **машабите на генерализация**, до които достига докторантът и които доказват наличието на устойчиви тенденции в поведението на българските медии в контекста на конкретната политическа система, в обществените нагласи за употребата на политически, идеологически, юридически и икономически инструменти за медиен контрол, в присъствието или отсъствието на диференциация при прокарването на лична, партийна, държавна и национална идеология в публичния разговор. Влиянието обаче винаги е двупосочно и изследването откроява при всеки удобен случай индикациите за моделиращата общественото мнение и поведение функция на печата, чрез която той, наравно с политическия елит, насочва националната ни съдба не само в турбулентната епоха между двете световни войни, но и във всеки друг отрязък от новата и най-новата (съвременната) ни история.

Интердисциплинарната теоретична осведоменост на дисертанта е много добра. Видна е тенденцията да се **тръгва от утвърдени, универсални теоретични постановки** в комуникационен, политологичен, социологичен и исторически план. Доминират теориите за печата на Питерсън, Сийбърт и Шрам, моделите на Халин и Манчини, теорията на Маккуейл, фундаменталните теоретични публикации на Буркарт, Ковач и Роузънстийл, Кунчик и Ципфел, Кийн, Алими, Гълбрайт, Тофлър, Люкс, Бурдийо, на класици като Липман и Бернайс, както

и много от утвърдените български проучвания върху теорията и историята на медиите и журналистиката и върху политическото ни минало.

Използваният **сондажен метод** на подбор и систематизация на извлеченото от близо 3000 медийни публикации в печатните издания съдържание е **стратегически прецизиран** чрез параметъра на селекция от 1 месец преди и след ключовите събития. Той, от една страна, дисциплинира издирването на подходящите текстови единици, а от друга, осигурява цялостно обхващане на медийната и обществената рефлексия на политическите и социалните процеси – от тяхното назряване до последствията им. Върху избраните текстове е приложен **количествен и качествен контент-анализ**.

Работата върху архивни източници е предизвикателство, както самият докторант признава, а незавършената дигитализация на медийното ни наследство до известна степен може да е препятствие пред мотивацията за тяхното проучване. Източниците на извлечените текстове са коректно описани, а съдържанието им е анализирано до степен, която позволява **да се уловят не само доминиращите тенденции, но и индикациите за нехомогенност на течащите процеси**.

Целта на проучването е да открие и систематизира най-съществените проявления на сложните връзки между медиите и властта в България в рамките на наситен с екстремни събития исторически период. Като апробира избрания подход върху конкретния времеви отрязък, авторът заявява амбицията си да предложи универсална методология, която да се прилага при подобен вид проучвания върху други исторически периоди.

Обект на наблюдение и анализ са повече от 30 български периодични издания, които покриват широк набор от типологизиращи критерии (съдържание, разпространение, честота на излизане, тираж, собственост, политическа ориентация). Това са информационни издания, партийни органи, специализирани и гилдийни вестници и списания, Държавен вестник, допълнени от архивен изворов материал. Това описание е коректно на формално равнище, но бих го разширила, тъй като на практика чрез анализа на публикациите авторът деликатно, но и убедително, рисува нехомогенния портрет на българския политически и интелектуален елит, а косвено – прави критичен „срез“ на националния манталитет, политическата зрялост и гражданската култура на българското общество, отслабвано през тези 21 години от последствията от войните, котирийните междуособици, злоупотребите, насилието и идейния разрыв.

Предметът на дисертационния труд е формулиран пределно широко и включва систематизиране и анализ на „различни аспекти от отношенията между медиите и властта в България в периода между Първата и Втората световна война.“(с.6).

Първа глава припомня водещи комуникационни и обществени теории, които обясняват многопластовите отношения между медиите и политиката, пречупени през призмата на общественото мнение, медийните функции, законодателството и цензурата, политическите и медийните модели и системи. Стремещт е да се обхванат всички променливи, които водят до явления като „пленени медии“ (автореферат, с. 6), „режисирана публичност“ (дисертация, с. 62) и пропаганда. Приносният момент в тази структурна единица на дисертацията е формулирането на ключовите фактори („маркери“), които влияят върху отношенията между медиите и субектите на властта. Всички привлечени в изложението теории и наблюдения са систематизирани достъпно и целенасочено и осигуряват „универсализация“ на направения историческия прочит чрез аналогии със сродни практики от други общества или епохи.

В първата част на **втора глава** се конструира политико-социалната историческа рамка на изследването и се аргументира изборът на анализирани периодични издания и на конкретните събития, чието медийно отразяване е обект на анализ в трета глава. Трите жалонни събитийни гнезда са свързани с превратите, насилието, цензурата и законите, насочени към контрол на дейността на пресата. Втората част е посветена на медийната система у нас между двете световни войни – в панорамния обзор присъстват не само вестниците и списанията, но и радиото и БТА.

За особено ценни и симптоматични намирам наблюденията на докторанта върху размиванията на възгледите на тогавашните експерти за същността на политическата система, в която живеят. Същото важи и за интерпретациите на смисъла на основния закон, пречупени през рамката на партийните идеологии (с. 74-79). От същия политически детерминиран субективизъм днес очевидно не могат да се отърсят шестващите по телевизионните студиа носители на експертно знание.

На няколко пъти в изложението на дисертацията е регистрирана неспособността (или нежеланието) на медиите и елитите, които ги експлоатират, да забелязват така наречените „слаби сигнали“ (ако мога да използвам определението на Игор Ансоф), предвещаващи големите обществени промени. Печатът действа основно като екстремизиращ и заслепяващ рупор на политически и икономически зависимости, докато обществото има нужда от задълбочен тълкувател и автономен модератор на обществения разговор: „<...>един от ключовите проблеми за българската журналистика през целия междувоенен период: успява ли българският периодичен печат да погледне по-далеч от злободневието и пристрастията, и да бъде семафорът, който алармира за потенциални бъдещи обществени опасности, родени от създаването и утвърждаването на прецеденти в настоящето.“ (с. 173, виж също и с. 123)

Безспорно най-ценна и приносна е **трета глава**, където авторският почерк личи при интерпретирането на наблюдавания медиен дискурс. В рамките на цели 39 структурни единици е описана медийната рефлексия върху превратите, атентата в „Света Неделя“ и законодателните инициативи за печата, военната цензура, убийствата на държавници и политици. Всяко анализирано събитие се реконструира на базата на обилен изворов материал. Например информацията за Деветоюнския преврат е извлечена от 323 публикации в 16 периодични издания.

Следва да се имат предвид обаче сериозните възможности на медиите да **създават псевдореалност**. Например при констатираната безусловна обществена подкрепа за иначе противоконституционно действие, съпроводено с насилие. Дали целокупното българско общество е споделяло еуфоричния хор на медиите след Деветоюнския преврат? Възможно ли е причината за „оптическата измама“ за масовото обществено одобрение на преврата (предвид доминиращия аграрен характер на стопанството ни и на демографската картина в България) да се крие в ликвидирането на земеделските издания и задействането на спиралата на мълчанието? Публикациите в тогавашната преса отразяват реакцията главно на градското население, несподелящо дружбашката идеология. Под формата на лирическо отклонение си позволявам само да припомня и причината за умерената позиция на вестник „Утро“ спрямо преврата на 9 юни (с. 197), която поне отчасти се дължи на топлите отношения между Стефан Танев и Александър Стамболийски (Вж.: Панайотов, Филип. Вестници и вестникари. С., 2008, с. 173). Тези отношения спасяват Дамяновия вестник след края на Първата световна война.

Считам за интересна констатацията за **„маскиращия“ и успиващия бдителността на правителството ефект на опозиционната преса**, която в дните преди 9 юни симулира желание за примирение, успокояване и обединение на обществото (дисертация, с. 231 – 233). По-силно доказателство за инструментализирания характер на медиите през периода, но и за тяхната ключова историческа роля, едва ли ще се намери! Същата тенденция е видна и при старанието на тогавашната преса да конструира фалшива реалност, като представи страната ни след преврата като спокойна. Забелязана от дисертанта е и флегматичността на медийната реакция спрямо насилието, упражнявано от държавата, въобще – двойният аршин, с който се мери насилието на предходните и следващите управляващи (с. 335 - 337).

В епоха, за която не е характерен принципът на вътрешния медиен плурализъм, авторът се е постарал да намери **индикациите за непоследователност или нелогичност в поведението** на отделните издания, като например реакцията на иначе консервативния в. Дневник“ спрямо Закона за защита на държавата (с. 237-239). Тази непоследователност невинаги е с

отрицателен знак, тъй като включва изразяване на гражданска позиция на несъгласие с репресивните мерки. Авторът изтъква примери за консолидираната мощ на гилдията и пресата, когато се налага да се защитят интересите на печата и свободата на словото (с. 269, 340). Извеждането не само на лошите, но и на добрите примери за отговорна гражданска позиция, за смела или мъдра реакция в кризисни ситуации, за изпълняване на ролята на куче пазач на обществото, реабилитира професионалния и нравствен образ на журналистиката ни и **полага исторически достоверни темели на професионалната ни памет** (с. 347).

Стоян Генов не изпуска от поглед и екстралингвистичните индикатори, отбелязвайки семиотично натоварени елементи като място на публикуване по страниците на броя, големината на шрифта и заглавието, време на публикуване. С равнопоставен на текстовите материали статут в анализа са включени и множество примери за визуална публицистика. Върху лексикалния анализ на подбраните медийни материали впоследствие специалистите могат да осъществят диахронично изследване на политическата ни риторика.

Библиографският списък съдържа 178 изследвания, документални сборници и мемоарна литература на кирилица и 14 на латиница, както и 31 периодични издания, от които е екскерпиран емпиричният материал. Актуалността на подбраната библиографска база е видна от факта, че 85 от цитираните научни публикации (изключваме документалните сборници, мемоарите и новите издания на класически изследвания) са от периода 2000-2023 г. Това прави приблизително 45% от научната литература. Цитираните изследвания от последните десет години (2013-2023), на свой ред, формират 15% от научния библиографски масив на дисертацията.

Стиловите качества на изложението са едно от достойнствата на дисертационния труд. Достъпно, методично и компетентно авторът въвежда читателя в проблематиката и разгръща аргументацията си.

Представеният автореферат е с обем 32 страници и представя адекватно параметрите на дисертацията.

III. Приноси на дисертационното изследване

Сред най-съществените приноси на изследването бих открила стремежа на автора му да „освободи“ представата за периода от идеологическите наслоявания, от шаблонните историографски оценки. Дисертацията на Стоян Генов доказва, че единственият начин да се разбере една медийна система е чрез **панорамно изследване на медийния дискурс, и то в неразривната му връзка с политическата система и идеология** (с.339). Периодът между

войните е повече от благодарен на екстремни събития, които изваждат наяве както най-лошото, така и най-доброто у българската журналистика.

Търсенето на „добрата новина“ за достойното поведение на родните журналисти и публицисти във времена на несигурност, изстъпления, насилие и подмолна или всеобхватна цензура, се увенчава с успех, тъй като ас. Генов изтъква всяка забелязана от него проява на гражданска доблест, на противопоставяне на партийните или казионните догми. В „личностния фактор“ авторът намира **изход от нежелателните крайности - демонизацията и виктимизацията на българската журналистика**. Постигането на „ефекта на светлосянката“ чрез отгласване от крайните исторически и изследователски оценки е заложено в изходната хипотеза (дисертация, с. 9; автореферат, с. 10), която вероятно отчита, че генерализирането никога не съответства на обективността – нито в журналистиката, нито в историята!

Стремежът към модерен подход към изложението води дисертанта към удачното решение да **визуализира постигнатите резултати** от наблюдението чрез използване на инфографики и снимки/факсимилета на избраното съдържание, с което приобщава елементи от инструментариума на дигиталната хуманитаристика.

Сред най-съществените приноси е **включването в научно обращение на голям масив от медийни публикации от епохата**. Те със сигурност ще дадат повод за нови изследователски начинания на историци, политолози, културолози, социални антрополози, медийни специалисти и др.

IV. Бележки и препоръки

1. Първата ми препоръка е в перспективата на **задължителното публикуване на дисертационния труд**. Ако фокусът на изследователските усилия е изключително и само върху периодичния печат, тогава той би могъл да бъде отразен и във **формулировката на заглавието**. Печатът през периода е все още доминиращата медия, въпреки присъствието на киното и радиото, както и вече утвърдената и до голяма степен унифицираща вестникарското съдържание роля на БТА. Напълно възможно е детайлен анализ на радио- или агенционното съдържание да покаже по-различни резултати.

2. Препоръчвам да се прецизира или аргументира взаимозаменяемата употреба на определенията „маркер“ (със семантика на ‘индикатор’, ‘указател’) и „фактор“, което по дефиниция е ‘причина, обстоятелство, условие, предпоставка, движеща сила’ (с. 68-69). Усеща се

известна дисбалансираност на „маркерите“ по отношение на тяхната медийна видимост – някои от посочените (като „собственост и финансиране“) по обективни или субективни причини може да отсъстват от журналистическото съдържание. Само последният („рефлексии на медиите“, с. 69) може да бъде **със сигурност** реконструиран чрез контент-анализ. Останалите изискват допълнителен методически инструментариум.

V. Публикации и участия в научни форуми

Съгласно справката по чл. 2б, ал. 2 и 3 от ЗРАС на РБ, докторантът е изпълнил минималните национални изисквания в научна област: 3. Социални, стопански и правни науки, като в показател Г е представил 1 публикувана студия в нереферирано списание с научно рецензиране, доклад под печат от международна конференция и депозирана публикация в научно онлайн списание. Наблюденията върху темата са апробирани при участия в три научни форуми, организирани от ФЖМК.

VI. Заключение

Като вземам предвид значимостта на темата на дисертационния труд и извършената мащабна изследователска работа върху емпиричния материал, съчетаването на висока медийна и историческа култура на дисертанта, стремежа му към достигане до универсални, актуални констатации и желанието за формулиране на обективна, задълбочена и балансирана методика към силно проблематизираната материя - обект на проучването, **убедено препоръчвам на уважаемото жури да присъди на Стоян Емилов Генов образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (История на българската журналистика).**

Дата: 20.08.2024 г.

Рецензент:

/Доц. д-р Десислава Андреева/